

Media•Facts 11 (2008) 5, oktober

Sytze van der Veen  
Met bijdragen van Paul  
Dijstelberge, Mirte D. Groskamp,  
Kaspar van Ommen

*Brill 325 jaar Uitgeven voor de  
wetenschap*

Brill, Leiden-Boston 2008, 180  
blz., ISBN 9789004170315, € 20

## WETENSCHAP DUURT HET LANGST

■ Uitgeverij Brill bestaat 325 jaar en deze heuglijke verjaardag wordt luister bijgezet met een jubileum-uitgave. Bescheiden schrijft de directeur in het voorwoord van dit boek dat hét verhaal over deze wetenschappelijke uitgeverij nog moet komen, nu ligt er een 'informele' bedrijfsgeschiedenis die alleen op het eigen archief gebaseerd is. Van borstklopperij hebben ze bij Brill nooit last gehad.

Toch mag gezegd worden dat de historicus Sytze van der Veen (met behulp van drie medewerkers) een informatief en aantrekkelijk boek heeft samengesteld. Kort maar effectief wordt de geschiedenis verteld. In 1683 begon Jordaan Luchtmans te Leiden zijn boekhandel. Bijna tegelijkertijd trouwde hij met Sara van Musschenbroek, achterkleindochter van de beroemde zestiende-eeuwse Antwerpse drukker Christoffel Plantijn. Het bedrijf liep goed en dat kwam vooral door de aanwezigheid van de Leidse universiteit. In dezelfde straat, het Rapenburg, was vanouds het boekbedrijf van de Elzeviërs gevestigd en zijn buurman was Pieter van der Aa, uitgever van de internationaal georiënteerde krant *Gazette de Leyde*. Het is niet vreemd in deze omgeving van drukkers en boekverkopers dat er flink geëxperimenteerd werd met druktechnieken. Zo werd al aan het einde van de zeventiende eeuw gewerkt met 'stereotypie', een procédé waarmee van het zetwerk een gipsen mal werd gemaakt en daarvan weer een loden afgietsel, het zetwerk werd dus gekopieerd. Deze manier van werken, na verloop van tijd in samenwerking met de firma Enschedé uit Haarlem, was met name lucratief voor de herdruk van bijbels. Het curieuze is dat deze techniek in onbruik raakte (de mallen werden te vaak gebruikt, waardoor de bijbels onleesbaar werden) en geheel onafhankelijk van de Nederlandse loop der dingen jaren later in Frankrijk werd heruitgevonden. De Luchtmansen danken hun roem echter bepaald niet aan het drukken van bijbels. Zij kunnen gerust het voertuig van de Verlichting worden genoemd, want ze brachten werk van Swammerdam, Van Leeuwenhoek, Huygens, Newton en Spinoza. En daarnaast bouwden ze een internationale reputatie op als producenten en verkopers van boeken over Azië. En die naam houden ze nog hoog tot op de huidige dag. In 1848 verkocht de familie Luchtmans het bedrijf aan E.J. Brill, toen al achttien jaar bij de uitgeverij in dienst. En in feite leidde diens vader, Johannes Brill, de uitgeverij al vanaf 1812. Alles aan Brill ademt traditie en weloverwogen bedrijfsvoering. Hoewel het nu een innovatief wereldwijd opererend bedrijf is, zijn er nog steeds constanten aan te wijzen die stammen uit de begintijd. Behalve Arabische talen

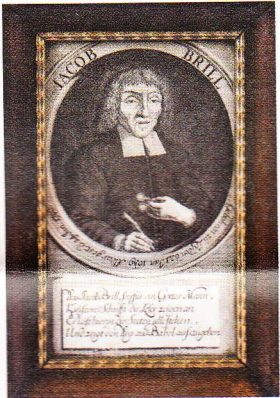
en de Islam, is ook de klassieke literatuur al eeuwenlang sterk vertegenwoordigd. Het tijdschrift voor klassieke letteren *Mnemosyne* bijvoorbeeld, werd in 1852 opgericht en verschijnt nog steeds!

Ergens in een terzijde wordt opgemerkt dat de kopers van Brill (Adriaan van Oordt en Frans de Stoppelaar) in 1873 'het recht op de naam van Brill' niet mochten afstaan aan anderen. Gelukkig zijn de latere eigenaren deze clause vergeten en heet het bedrijf dus nu in feite illegaal nog steeds 'Brill'.

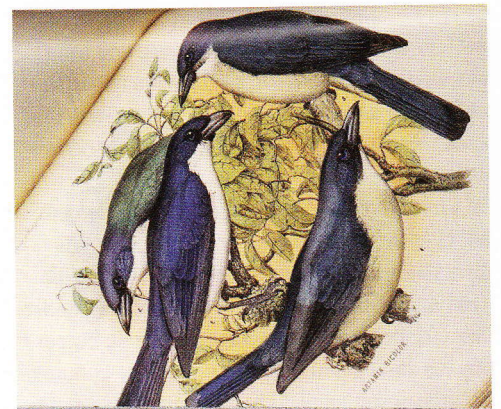
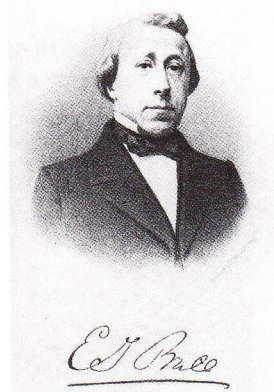
De auteurs hebben ook uitvoerig aandacht geschonken aan de bedrijfsvoering. Hoeveel mensen er in dienst waren, hoe de sociale omstandigheden waren en of het op prijs gesteld werd dat werknemers lid werden van een vakbond in de negentiende eeuw (nee). Een kenmerk van een drukkers-uitgeversbedrijf is de manier waarop technische innovatie wordt geïncorporeerd. Dat gebeurde, hoe kan het ook anders, weloverwogen. Toen eind negentiende eeuw de gaslamp werd ingevoerd, protesteerde het personeel vanwege het onaangename licht en de te grote hitte die van deze lampen afstraalde. De petroleumlampen kwamen weer terug.

Er zitten in dit boek ook een paar verrassingen die om nader onderzoek vragen. Hoe kan het dat bij een academische uitgeverij de *Stijfkopje*-trilogie van de Duitse schrijfster Emmy von Rhoden werd uitgegeven, of nog verbazingwekkender: de eerste Nederlandse uitgave van *Alice in Wonderland* (1901) van Lewis Carroll?

*Uitgeven voor de wetenschap* is een onderhoudend maar ook prachtig uitgevoerd boek. Boekbanden, Arabesken, titelpagina's en zo meer zijn in kleur gedrukt, soms over twee pagina's heen waardoor met recht gezegd kan worden dat de wetenschap bij Brill bepaald niet saai aan de man wordt gebracht. Misschien dat vanuit deze ambitie de bijschriften met bibliografische informatie zo licht zijn afgedrukt dat je een zonnebril nodig hebt om ze te lezen.



Vader Johannes  
(boven) en zoon  
E.J. Brill (onder).



Tekening van  
arabist Chris  
Snouck Hur  
succesateu